

Література:

1. Кройтор В. А. Принципи цивільного судочинства та їх система: проблеми сучасної теорії і практики : монографія. Харків : Видавництво «Право», 2020. 672 с.
2. Потапенко С. В. Система принципів адміністративного процесу України та проблеми їх класифікації. *Форум права*. 2010. № 2. С. 403–408. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2010_2_66 (дата звернення: 25.11.2025).
3. Завальнюк І. В. Конституційно-правова кваліфікація права на справедливий суд. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 1. С. 46–52. DOI: <https://doi.org/10.32782/392241>.
4. Завальнюк І. В. Право на справедливий суд та право на судовий захист: аспекти співвідношення. *Київський часопис права*. 2022. № 1. С. 52–59. DOI: <https://doi.org/10.32782/klj/2022.1.8>.
5. Чернишова Н. В. Судова влада в Україні : навчальний посібник. Київ : «Центр учбової літератури», 2011. 103 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-582-5-28>

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ільчишин Віталій Васильович

*старший викладач кафедри цивільного
та господарського права і процесу*

*Івано-Франківського інституту «Одеська юридична академія»
м. Івано-Франківськ, Україна*

Введення воєнного стану на території України передбачає можливість обмеження прав громадян, серед яких право власності. Окремі аспекти актуальності даного питання зумовлені тим, що війна спричиняє необхідність обмеження певних конституційних прав і свобод громадян України, заради забезпечення обороноздатності країни та захисту населення з одного боку, а з іншого – дотримання балансу між потребами держави та правами громадян.

Запровадження воєнного стану є підставою для виникнення інших, нових цивільних правовідносин, адже завдається шкода майну особи та неможливістю виконання юридичними чи фізичними особами зобов'язань, що в них виникають [1, с. 120].

В сучасних умовах воєнного стану в Україні допускається примусове відчуження або вилучення майна. У ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» передбачено, що одним із заходів правового режиму воєнного стану є примусове відчуження майна, що перебуває у приватній або комунальній власності, зокрема об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту, вилучення майна державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку та видача про це відповідних документів встановленого зразка [2]. Правове регулювання процедури примусового відчуження або вилучення майна здійснюється Законом України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» [3]. Закон визначає механізм передачі, примусового відчуження або вилучення майна у юридичних та фізичних осіб для потреб держави в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану.

У ст. 1 даного нормативно-правового акту йдеться про чітке розмежування понять «примусове відчуження майна» та «вилучення майна». Примусове відчуження майна трактується законодавцем як позбавлення власника права власності на індивідуально визначене майно, що перебуває у приватній або комунальній власності та яке переходить у власність держави для використання в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану за умови попереднього або наступного повного відшкодування його вартості. Вилучення майна стосується державних підприємств, державних господарських об'єднань і полягає у позбавленні права господарського відання або оперативного управління державним майном з метою його передачі для потреб держави в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану, і воно не передбачає відшкодування вартості [3].

Примусове відчуження або вилучення майна у зв'язку із запровадженням та виконанням заходів правового режиму воєнного стану здійснюється за рішенням військового командування, погодженим відповідно з органом військового управління, визначеним Міністерством оборони України, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласною, районною, Київською чи Севастопольською міською державною адміністрацією або виконавчим органом відповідної місцевої ради [3]. Згідно ч. 1 ст. 3 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» військовим командуванням є головнокомандувач Збройних сил України, командувач Об'єднаних сил Збройних сил України, командувачі видів та окремих родів військ (сил) Збройних сил України, командувачі (начальники) органів військового управління, командири з'єднань, військових частин Збройних сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань [2].

Таким чином, з огляду на те, що відповідно до Указу Президента України «Про утворення військових адміністрацій» від 24.02.2022 р. № 68/2022 утворено військові адміністрації [4], запроваджувати та здійснювати примусове відчуження майна, що перебуває у приватній власності, як захід правового режиму воєнного стану має право військове командування за погодженням з військовими адміністраціями.

Окрім цього, чинне законодавство передбачає подачу заяви про виплату компенсації за примусово відчужене майно. Заява про виплату наступної повної компенсації за примусово відчужене майно приймається, обліковується і розглядається за місцем відчуження майна військовим комісаріатом. До заяви додаються акт про примусове відчуження майна та висновок про вартість такого майна. Відмова у прийнятті та розгляді заяви не допускається [3].

Строки розгляду даної заяви також чітко регламентовані законодавством. А саме, розгляд заяви здійснюється протягом десяти робочих днів з дня її подання. За результатами розгляду заяви, оформляється висновок про здійснення виплат для наступної повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного стану. Виплата повної компенсації здійснюється органами, що прийняли рішення про примусове відчуження майна, у порядку черговості оформлення висновків за рахунок і в межах коштів, передбачених у державному бюджеті для виплати наступної повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану [3].

Разом з тим, Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо оптимізації деяких питань примусового відчуження та вилучення майна в умовах правового режиму воєнного стану» від 6 вересня 2022 року № 2561-IX [5], передбачені певні уточнення, які стосуються таких аспектів:

- примусове відчуження або вилучення обладнання, яке використовується чи може використовуватись для цілей діяльності оборонно-промислового комплексу і щодо якого існує ризик переривання його функціонування здійснюється на підставі рішення РНБО;

- право державної власності на обладнання, яке використовується чи може використовуватись для цілей діяльності оборонно-промислового комплексу і щодо якого існує ризик переривання його функціонування, виникає з дня введення в дію рішення РНБО про примусове відчуження або вилучення такого майна;

- компенсація за примусово відчужене майно в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану з попереднім повним відшкодуванням його вартості до підписання акта про примусове відчуження або вилучення майна здійснюється за рахунок коштів

державного бюджету протягом 5 наступних бюджетних періодів, за умови що місцезнаходження (адреса) вказана в акті про примусово відчуження або вилучення майна, не знаходиться на тимчасово окупованій території, станом на дату такої компенсації.

В такому випадку, можна дійти висновку про те, право власності в умовах воєнного стану має обмежений характер. В умовах війни на території України, може вживатись ряд заходів, серед яких є можливість примусового відчуження майна або вилучення майна. У даному контексті, примусове відчуження або вилучення майна є важливим засобом забезпечення потреб держави, зокрема Збройних Сил України, для захисту територіальної цілісності та незалежності країни.

Література:

1. Комарницька І. І. Право власності та його захист в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 11. С. 119–121.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>
3. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Закон України від 17 травня 2012 року № 4765-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text>
4. Про утворення військових адміністрацій: Указ Президента України 24 лютого 2022 року № 68/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2022#Text>
5. Про внесення змін до деяких законів України щодо оптимізації деяких питань примусового відчуження та вилучення майна в умовах правового режиму воєнного стану: Закон України 6 вересня 2022 року № 2561-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2561-20#Text>